

Conviure amb l'Altre

La diversitat de les societats, ja sigui per motius de valors i d'ideologies diverses, per procedències diferents, o per altres causes obliga a reflexionar sobre la nostra relació en societat. En efecte el contacte per juxtaposició, imbricació o mestissatge amb persones d'altres cultures genera un efecte mirall que obliga a replantejar-se les creences pròpies i les alienes. Però també l'actual contestació de l'ordre social establert, i el qüestionament dels interessos d'alguns grups socials especialment afavorits enfront d'altres ben vulnerables suposen reptes per la relació amb l'Altre.

L'alteritat (del llatí *alter*, un altre), es pot entendre com la relació que s'estableix amb l'altra persona, des de la *meva* pròpia visió. Però la forma amb la que percebo l'altre sovint no depèn exclusivament de mi, sinó que té, a més a més, un component grupal. No es tracta només de com jo, des de la meva subjectivitat, percebo l'altre, sinó també com jo, en tant que part de grups als que sento pertànyer, ubico l'altre en grups equiparables o distints als meus. Com a mínim dues de les grans variables, doncs, condicionen la imatge que ens fem de l'altre: la pròpia subjectivitat, i la pertinença al grup.

Encara que en principi l'alteritat té connotacions neutres, ja que la concepció de l'Altre o la relació que s'estableix amb aquest pot oscil·lar de la conciliació a la competició, és fàcil relacionar aquest terme amb l'altruisme: l'esforç per promoure el bé cap als altres. Aquest article reflexiona sobre el tipus d'alteritat que cal conformar per conviure amb l'altre. Com s'argumenta més endavant, en general es pot pensar que la convivència requereix una alteritat conciliadora, basada en unes relacions constructives que facilitin l'apropament a l'altre. Però és aquesta afirmació vàlida en tots els casos? Hi ha casos en que la convivència pot requerir una alteritat menys conciliadora i més competitiva?

Alteritat conciliadora

Comencem per l'alteritat amb voluntat de conciliació: La voluntat de viure la diversitat de manera constructiva i d'apropar-nos a l'altre amb voluntat conciliadora i d'aprenentatge mutu obliga a concebre formes d'entendre l'alteritat des de la voluntat crítica d'acostar i entendre aquest "altre", i alhora de qüestionar-nos a nosaltres mateixes.

En la cultura occidental, l'alteritat s'ha vinculat a termes com l'empatia, o la necessitat de superar l'endocentrisme. El filòsof Edgar Morin ressalta la necessitat que l'educació del futur superi l'autoconcepte positiu. Morin advoca entre altres coses per superar l'auto-mentida (*self-deception*), la tendència de les persones a mentir-se a si mateixes, recordant principalment allò que els retorna una imatge positiva.¹

En aquest mateix sentit, nombrosos psicòlegs socials ja havien observat que la gran majoria de les persones tenim un autoconcepte superior a la mitjana. Això significaria que tant individualment com en el grup al que sentim que pertanyem, tenim tendència a pensar que som millors, o que tenim més raó que els altres.

L'alteritat ben entesa, per tant, podria començar per assimilar que encara que la nostra necessitat d'autoestima ens porti a considerar-nos millor que els altres, això no té perquè ser cert. Aquesta autocrítica inicial s'ha de completar amb l'esforç de ficar-se en la pell de l'altre, de desenvolupar l'empatia –l'habilitat d'entendre els sentiments de l'altre– i la capacitat de reconèixer i respectar les necessitats de les altres persones, tant com es reconeixen i es respecten les pròpies.

¹ Morin, E. (2000). Els 7 sabers necessaris per a l'educació del futur. Barcelona: Centre UNESCO de Catalunya, pàg 86.

Altres cosmovisions també han aportat reflexions importants sobre un concepte d'alteritat que busca apopar-se a l'Altre. A l'Àsia, el confucianisme considera que les persones èticament superiors són les que desenvolupen el *ren*, o bons sentiments cap als altres. El *ren* consisteix essencialment a ser benèvol cap a les altres persones i, segons el mateix Confuci, "la benevolència consisteix a estimar els altres" (*Analectes XII, 22*). Desenvolupar la virtut del *ren* és tan cabdal per al confucianisme, que es diu que una persona que reuneix moltes virtuts és una persona de *ren*.

La cosmovisió africana ens regala el concepte d'*ubuntu*, del qual es poden trobar equivalents en diferents idiomes africans, i conegut per l'important rol que va complir en la reconciliació a Sud-àfrica. *Ubuntu*, que podria traduir-se com "humanitat" en idioma bantu, remet a la idea que les persones són el que són en relació a les altres, que la humanitat d'una persona depèn de la humanitat de les altres. Aquesta concepció col·lectiva del jo implica que si una altra persona és deshumanitzada, torturada, humiliada o tan sols tractada injustament, això ens resta humanitat a totes les altres persones al voltant. L'idioma zulu fa ressò d'aquesta humanitat reflectida en l'altre amb el proverbi *umuntu ngumuntu ngabantu* (una persona és una persona a través de les altres persones). A Sud-àfrica, personalitats com Nelson Mandela o Desmond Tutu van recórrer al valor d'*ubuntu* per cridar a la calma, evitar venjances i afavorir el clima de reconciliació al país en sortir del règim segregacionista de l'Apartheid.

Així, l'alteritat conciliadora pot relacionar-se amb l'autocrítica, la benevolència i l'empatia. A més, la concepció de *ubuntu* convida a difuminar la concepció de l'alteritat, superant la distinció entre l'altre i jo, i concebre una humanitat col·lectiva.

Alteritat competitiva?

Però si d'una banda es pot afirmar quasi instintivament que com a regla general pe afavorir la convivència i la cultura de pau és necessària una relació amb l'altre basada en la cooperació, l'empatia, i la voluntat de comprensió, una mirada menys simplista obliga a tenir en compte les excepcions.

En els casos en que, entre una persona i una altra o entre un grup i un altre existeixi una diferència de poder considerable, i especialment en aquells casos en que l'Altre sembli disposat a fer servir aquest poder en benefici propi, cooperar pot no ser la millor opció. Si ens trobem en un cas de fortes desigualtats on unes elits concentren les decisions econòmiques i polítiques, i on els col·lectius més vulnerables pateixen els greuges més greus, està justificada una relació amb l'Altre més competitiva? O bé tot i ser la part més perjudicada s'ha de fe l'esforç per apopar-se i comprendre l'Altre?

El plantejament de la cultura de pau és que, per tal que hi hagi una convivència equitativa, cal que el poder entre les parts estigui equilibrat. Si existeix una persona o un grup de persones més dèbils, aquestes haurien de fer-se fortes abans de negociar. En aquest sentit, les persones o grups de persones poden necessitar desenvolupa la seva força interior enfront de la de l'Altre. Així, en aquestes circumstàncies, pot ser necessari un replegament estratègic, una mirada cap a un mateix de cara a retrobar-se i enfortir-se. Tanmateix, aquest cerca interna no hauria de ser contradictòria amb una alteritat conciliadora.

Cécile Barbeito

Escola de cultura de Pau, UAB